نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
دوره نهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۴، صفحات ۲۵۲ تا ۲۵۷

دیدگاه

دوفضایی شدن سلامت معنوی: رابطه فرهنگ صِحّه و سلامت معنوی و فناوری‌های جدید فرهنگی

سیدسعیدرضا عاملی*[1]

۱. *نویسنده مسئول: استاد گروه ارتباطات دانشکده علوم اجتماعی و گروه مطالعات جهانی، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران، ssameli@ut.ac.ir

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۱۰/۰۶ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۱۰/۰۶

چکیده

سلامت معنوی به‌عنوان یکی از ابعاد اساسی سلامت، نقشی حیاتی در ایجاد آرامش درونی، تعادل روانی و انسجام فردی ایفا می‌کند. سلامت معنوی امر ذهنی و درونی است و آثار عینی و بیرونی دارد. با ظهور فناوری‌های جدید که صرفا یک ابزار فرهنگی نبوده و یک زیست بوم فرهنگی خلق کرده‌اند، این زیست بوم هم محمل معنویت و خیر است و هم زیست بوم شرارت و گمراهی می‌تواند باشد. در اندیشه اسلامی، این سلامت یک وضعیت ذهنی یا روانی صرف نیست، بلکه نتیجه پیوند انسان با خدا، ارزش‌های الهی، عمل صالح و تعامل سازنده و خیرمحورانه با دیگران است. سلامت معنوی، با تقویت عبودیت، تعقل و فضائل اخلاقی متعالی، امکان تحقق صِحّه به معنای رهایی از آشفتگی درونی و نظم‌بخشی به رفتارهای فردی و اجتماعی را فراهم می‌سازد. با ظهور فناوری‌های جدید، زیست انسانی و الگوهای زندگی فردی و جمعی وارد سطح تازه‌ای شده است که هر دو ظرفیت تقویت و تهدید سلامت معنوی را دارد. فناوری‌های دیجیتال و الگوریتمی، با انعطاف‌پذیری، ظرفیت رشد بی‌نهایت و قابلیت تنظیم مستمر رفتارها، می‌توانند ابزارهایی برای تثبیت اعمال معناگرا، ارتقای احساس اتصال به امر متعالی و تقویت نظم اخلاقی فراهم کنند. از سوی دیگر، فقدان جهت‌دهی ارزشی در این فضاها می‌تواند موجب افول معنا و تهی شدن زندگی و در نتیجه تضعیف سلامت معنوی شود. چنانچه فناوری‌های نوین مشروط به طراحی و بهره‌برداری آگاهانه باشند، زمینه ایجاد فرصت‌های رشد معنوی و تعالی فردی را فراهم می‌آورند. پیوند میان فطرت انسانی، ارزش‌های الهی و فناوری‌های فرهنگی، محور تحقق صِحّه است و بهره‌گیری هوشمندانه از ظرفیت‌های فناورانه می‌تواند سلامت معنوی و عمل صالح را در انسان تثبیت نماید.

کلیدواژه‌ها: تکنولوژی، سلامت معنوی، معنویت

مقدمه

از سلامت معنوی تعاریف متفاوتی ارائه شده است و این به دلیل اولاً ذو بعدی بودن سلامت معنوی و حتی قبل از آن، خود مفهوم سلامت به‌عنوان یک نیاز قطعی انسان، امر چندبعدی و موضوع رشته‌های مختلف اعم از پزشکی، روانپزشکی، روانشناسی و جامعه‌شناسی و حوزه‌های فقهی، کلامی و اخلاق است. در واقع سلامت پیوند عمیق با آرامش و درد نداشتن و یک نوع تعادل در جسم و روح انسانی دارد. معنویت نیز امری انسانی است و تعریف آن در ادیان مختلف و در حوزه‌های رشته‌ای علم و دانش متفاوت است.

معنویت یک امر غیرفیزیکی است که نسبت عمیقی با امر ذهنی، روحی و درونی انسان دارد؛ امری که منتهی به آرامش و رضایت انسان می‌شود و یک امتداد در عالم ملکوت دارد. این معنویت در اندیشه اسلامی برخاسته از رابطه انسان با حقایق الهی به‌طور عام و رابطه انسان با خدا و نوع رابطه انسان با خود و دیگران است. معنویت ضمن ایجاد تعادل روحی در انسان، منشأ رابطه اخلاقی و محترمانه با دیگران می‌شود.

Please cite this article as:
Ameli SSR. The Dual-Spacization of Spiritual Health: The Relationship between Sihha Culture, Spiritual Health, and New Cultural Technologies. Iran J Cult Health Promot 2025; 9(3): 252-257.

Copyright: © Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-06]

فناوری‌های جدید بسترهایی فرهنگی هستند که تجربه‌های معنوی و اخلاقی انسان را بازتعریف می‌کنند. در یک رویکرد کلان باید گفت فناوری‌های جدید صرفاً یک ابزار فرهنگی نیستند، بلکه خالق یک «زیست بوم بزرگ فرهنگی» هستند که موجب دوفضایی شدن فرهنگ (۱) و به تبع آن دوفضایی شدن سلامت و سلامت معنوی شده‌اند. همگرایی این فناوری‌ها با زندگی روزمره، امکان پیوند مستمر انسان با ارزش‌های متعالی الهی، عمل صالح و مراقبت از خود را فراهم می‌آورد، اما، مخاطراتی نیز در این مسیر نهفته است که می‌تواند معنویت را تحت الشعاع قرار دهد و تبدیل به یک امر مادی شرور و ضدمعنویت شود. به‌ویژه بعد نظامند این فضا و تنوع عناصر مرتبط با زندگی در زیست بوم بزرگ، مسئله را از یک کنش رفتاری تک نگارانه تبدیل به یک فضای کنش‌گری بزرگ کرده است.

فناوری می‌تواند به عنوان واسطه‌ای بین فطرت الهی انسان و تحقق عملی اخلاقیات حاصل از آن عمل کند و مسیر رسیدن به صِحّه معنوی را هموار سازد. رفتارهای موحدانه، تعالی‌گرا و معناگرا زمانی بیشترین اثر را بر سلامت معنوی می‌گذارند که ساختاریافته، تکرارشونده و قابل پیش‌بینی باشند. فناوری‌های نو، با الگوریتم‌های تنظیم‌کننده و ظرفیت همزمانی، این نظم و قطعیت را ممکن می‌سازند.

با این حال، ظرفیت‌های این فناوری‌ها دوگانه‌اند. از یک سو، فضای دیجیتال و شبکه‌های هوشمند می‌توانند رشد مداوم معنوی، تعاملات خیرخواهانه و تعمیق حس تعلق و انسجام اجتماعی را تقویت کنند و از سوی دیگر، در صورت فقدان جهت‌دهی ارزشی و طراحی آگاهانه در مسیر تحریف زندگی انسان، همان ابزارها ممکن است منجر به سردرگمی، تضعیف معنا و فرسایش سلامت معنوی شوند. این ظرفیت دوگانه، ضرورت فهم آگاهانه و تعالی محور از فناوری را روشن می‌سازد. به عبارت دیگر، فناوری تنها زمانی می‌تواند سلامت معنوی را ارتقا دهد که در نسبت با گرایش‌های فطری انسان به کمال، تعالی اخلاقی و عمل صالح قرار گیرد.

مطالعه رابطه سلامت معنوی با فناوری‌های فرهنگی جدید بیش از هر چیز، مطالعه هم‌نشینی میان فطرت انسانی، نظام‌های تنظیم‌کننده کنش و ظرفیت‌های فناورانه است. این نگاه نشان می‌دهد که فناوری ابزاری برای تثبیت ارزش‌ها و تقویت انسجام درونی انسان است و همزمان هشدار می‌دهد که بی‌توجهی به این هم‌نشینی می‌تواند سلامت معنوی را تهدید کند. از این منظر، فناوری‌های فرهنگی جدید بسترهایی هستند که هم امکان تحقق صِحّه معنوی را فراهم می‌آورند و هم مخاطرات این حوزه را برجسته می‌کنند.

تعریف مفهومی سلامت معنوی

در تعریف کلاسیک سلامت که سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۴۸ مطرح می‌کند، سلامت معنوی به‌عنوان بعد چهارم سلامت در کنار ۱) سلامت جسمی، ۲) سلامت روانی و ۳) سلامت اجتماعی مطرح می‌شود. سلامت معنوی ریشه در تعالیم دینی دارد که قدمت آن به ظهور ادیان الهی و وحی بازمی‌گردد. در واقع خداوند در سرشت انسان وجودی را خلق کرده است که به آن فطرت گفته می‌شود و فطرت، سرشت حقیقی و پاک انسان است که در آن توجه به خدا و توحیدگرایی و باور به راستگویی و محترم بودن و احترام گذاشتن به دیگری، باور به حیات پس از مرگ و بسیاری دیگر از تعالیم الهی موضوعیت می‌یابد که تعادل جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی را منوط به نزدیک بودن به حقایق الهی می‌داند. از این منظر کل هستی دارای یک حقیقت است و امری که تلاش در تحریف و تخریب حقیقت می‌کند و باطل محسوب می‌شود.

واژه صحه ناظر بر سلامت بدن و واژه سلامت ناظر بر سلامت روح و دور شدن از هوای نفس و رفتارهای ناپسند و تخلق به اخلاق پسندیده است. لذا امام علی علیه‌السلام می‌فرمایند: «زَکاهُ الصِّحّه السَّعیُ فی طاعَه اللّهِ» «زکات تندرستی، کوشیدن در طاعت خداست».

همچنین امام صادق علیه‌السلام می‌فرمایند: «خَمْسُ خِصالٍ مَنْ فَقَدَ واحِدَةً مِنْهُنَّ لَمْ یَزَلْ ناقِصَ العَیْشِ زائِلَالْعَقْلِ مَشْغولَ الْقَلْبِ، فَاَوَّلُها: صِحَّةُ البَدَنِ وَ الثّانیَةُ: اَلاَمْنُ وَ الثّالِثَةُ: اَلسَّعَةُ فِی الرِّزْقِ، وَ الرّابِعَةُ: اَلاَنیسُ الْمُوافِقُ (قال الراوی:) قُلْتُ: و مَا الأنیسُ الْمُوافِقُ؟ قال: اَلزَّوجَةُالصّالِحَةُ، وَ الوَلَدُ الصّالِحُ، وَ الْخَلیطُ الصّالِحُ وَ الخامِسَةُ: وَ هِیَ تَجْمَعُ هذِهِ الْخِصالَ: الدَّعَةُ» «پنج چیز است که هر کس یکی از آنها را نداشته باشد، همواره در زندگی‌اش کمبود دارد و کم خرد و دل نگران است: ۱) تندرستی،۲) امنیت، ۳) روزی فراوان، ۴) همراهِ هم رأی. راوی پرسید: همراهِ هم رأی کیست؟ امام فرمودند: همسر و فرزند و همنشین خوب و ۵) رفاه و آسایش است که برگیرنده همه موارد مذکور است» (۲).

امام علی علیه‌السلام رابطه معناداری بین سلامت و بیماری بدن و صحه معنوی و تقوا برقرار می‌کنند و می‌فرمایند: «أَلَا وَ إِنَّ مِنَ الْبَلَاءِ الْفَاقَةَ، وَ أَشَدُّ مِنَ الْفَاقَةِ مَرَضُ الْبَدَنِ، وَ أَشَدُّ مِنْ مَرَضِ الْبَدَنِ مَرَضُ الْقَلْبِ؛ أَلَا وَ إِنَّ مِنْ صِحَّةِ الْبَدَنِ تَقْوَى الْقَلْبِ.» «بدانید که یکی از بلاها، تهیدستی است و بدتر از تهیدستی، بیماری تن است و بدتر از بیماری تن، بیماری دل است. بدانید که [از نعمت‌ها است گشایش در مال و برتر از گشایش در مال تندرستی است و] برتر از تندرستی پرهیزگاری است» (۳).

درحوزه علوم و بطور خاص علوم پزشکی، روانپزشکی و روانشناسی و علوم شناختی و زیست شناختی، سلامت معنوی مورد توجه قرار گرفته است. آلپورت (۴) در تحقیقات اولیه از ۲۱ گزاره سئوال کرد و بعدها آنرا به ۴ گزاره تقلیل داد و نسبت بین دینداری درونی و بیرونی را مورد مطالعه قرار داد. وی دریافت که نسبت معناداری بین سلامت و دینداری وجود دارد و دینداری را پدیده‌ای مرتبط با «دینداری درونی» و «دینداری بیرونی» دانست. تحقیقات در این حوزه خیلی گسترده شده که به‌عنوان نمونه می‌توان کتاب کونینگ و همکاران (۵) را در خصوص سلامت و دین ملاحظه نمود.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-06]

نگاه اسلام به سلامت معنوی یا صحت و سلامت اخلاقی

در فرهنگ روایی هم کلمه «سلامه» به‌کار برده شده و هم واژه «صحه» و هر کدام از این واژگان ناظر بر بعد خاصی از رهیدگی انسان از درد و پلیدی است. ابن فارس در مقائیس اللغه صحه را که ریشه صحح دارد دال بر برائه از مرض و عیب و صحه را هم بر همین اساس به معنای وجود خالی از بیماری و عیب می‌داند و تأکید می‌کند «صحه به معنای از بین رفتن بیماری و رهایی از هر نقصی است» (۶). سلامت امری پیوند خورده با معنویت است. معنویت و سلامت معنوی با چهار مشخصه اصلی در اندیشه اسلامی قابل درک است. به عبارتی سلامت معنوی در پیوند با چهار متغیر مهم و در برگیرنده قابل فهم است:

۱. **عبودیت و توحیدگرایی:** خدای متعال آرامش انسان را در گرو پیوند انسان با خدا و یاد خدا می‌داند: «الّذِینَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنّ قُلُوبُهُمْ بِذِکْرِ اللّهِ أَلَا بِذِکْرِ اللّهِ تَطْمَئِنّ الْقُلُوبُ» «کسانی هستند که ایمان آورده ودلهایشان به یاد خدا آرام می‌گیرد. بدانید که تنها با یاد خدا دلها آرام می‌گیرد» در واقع وجود رهیده شده از غیر و پیوند خورده با خالق هستی، تنها و منحصراً موجب آرامش قطعی انسان می‌شود و یک نوع در جای خود قرار گرفتن را تأمین می‌کند.

۲. **دعا و نیایش و ارتباط معنوی با خدا:** در سراسر قرآن کریم از زبان انبیاء و بندگان صالح خدا دعاهای زیادی آمده است که هر کدام وجهی از سلامت معنوی انسان را تأمین می‌کند. مثلاً دعا برای هدایت دل‌ها بسوی ایمان یا دعا برای دنبال کردن سیره رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله، توفیق انجام اعمال نیکو و یا دعا برای پدر و مادر و همچنین دعا برای همه انسان‌ها و همه مسلمانان. در فرهنگ معنوی اهل بیت علیهم‌السلام فصل بزرگی از دعاهای عمیق که سرزمین وجود انسان را وسعت می‌بخشد و پیوند با خالق هستی برقرار می‌کند را به خود اختصاص داده است و از سوی دیگر رابطه انسان را با خدا (۷) و با بندگان خدا و حتی با طبیعت الهی تقویت می‌کند.

۳. **برخورداری از ارزش‌های اخلاقی:** در رأس ارزش‌های اخلاقی، تعقل و اندیشه قرار دارد. انسان‌های اندیشمند از سلامت معنوی برخوردارند. ارزش‌های اخلاقی، منابعی اصلی دارند که حتماً در پیوند با خدا و عبودیت پروردگار است و یا پیوند با پیامبر خدا، و ولی خدا نیز نقش اصلی در پرورش فضائل معنوی و اخلاقی دارد. از سوی دیگر تفکر و تعقل و همه ارزش‌های مرتبط با اندیشیدن، مرجع مهمی برای فضائل اخلاقی و مواجهه معنوی با خدا، با خود و دیگران است. لذا امام علی علیه‌السلام می‌فرمایند: «ثَمَرَةُ اَلتَّفْرِیطِ اَلنَّدَامَةُ وَ ثَمَرَةُ اَلْحَزْمِ اَلسَّلاَمَةُ» «نتیجه تفریط در حق خود پشیمانی و میوه دوراندیشی سلامت است» (۸). در جای دیگری نیز بر اصل فکر کردن به‌عنوان عامل سلامتی تأکید می‌شود و می‌فرمایند: «ثمره الفکر السلامه» (۹). در این مسیر راستگویی کلید بسیاری از فضائل است که فصل مبسوطی را می‌طلبد تا این مهم تبیین شود که راستگویی چه نقش کلیدی در خلق انسان و جامعه معنوی دارد و اگر جامعه ما جامعه راستگویان باشد، چه آرامش بزرگ و فراگیری در آن جامعه برقرار می‌شود، بگونه‌ای که امام علی علیه‌السلام مهمترین ذخیره معنوی انسان را سلامت باطنی و معنوی می‌دانند و می‌فرمایند: «صِحَّةُ اَلضَّمَائِرِ مِنْ أَفْضَلِ اَلذَّخَائِرِ». همچنین امام علی علیه‌السلام اساس سلامت معنوی را در راستگویی می‌دانند و می‌فرمایند: «عاقبه الصدق نجاه و سلامه» (۱۰).

۴. **عمل صالح رکن سلامت معنوی**: عمل صالح و خیر رساندن به دیگران مهمترین رکن سلامت معنوی است که هم بروز فردی و هم آثار اجتماعی و جمعی دارد. در سوره نحل، آیه ۹۷ خدای متعال می‌فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَکَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْیِیَنَّهُ حَیَاةً طَیِّبَةً وَلَنَجْزِیَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا کَانُوا یَعْمَلُون»، «هر کس از مرد یا زن که مؤمن باشد و کار شایسته کند، حتماً به زندگی پاک وپسندیده‌ای زنده‌اش می‌داریم و قطعاً مزدشان را نیکوتر از آنچه انجام داده‌اند، پاداش خواهیم داد»

فناوری‌های جدید فرهنگی و نسبت آن با سلامت معنوی

فناوری‌های جدید نفوذ فراگیر در مسیر زندگی همه جوامع پیدا کرده است و از این منظر می‌توان گفت فناوری‌های جدید، اساساً پدیده فرهنگی هستند، چرا که فرهنگ در مفهوم جدید به «مسیر زندگی» و نوع و کیفیت زندگی کردن (۱۱) اطلاق می‌شود که پیوند عمیقی با فردیت و فردگرایی دارد و در عین حال مرتبط با جمع بودن و تحت تأثیر گسترده فناوری‌های جدید قرار گرفتن است. چهار بعد را در خصوص فناوری‌های جدید فرهنگی می‌توان برجسته کرد که به نوعی مرتبط با چهار خصیصه سلامت معنوی است:

۱. **تقویت‌کننده توحیدگرایی و عبودیت‌الهی در پیوند با رقومی بودن و الگوریتم‌پذیری فناوری‌های جدید**: ماهیت رقومی و الگوریتمی فناورهای جدید موجب می‌شود قدرت نفوذ در مسیر زندگی این فناوری های فراگیر و دربرگیرنده باشد. در واقع به دلیل ماهیت الگوریتمی فناوری‌های جدید، حرکت هوشمندسازی و دیجیتال سازی به نوعی نفَس به نفس با زندگی انسان حرکت می‌کنند و قابلیت تطبیق بر فرهنگ زندگی را دارند. الگوریتم‌ها به نوعی سبک زندگی انسان را تنظیم می‌کنند، بنابراین لازم است طراحی‌ها در مسیری باشد که سلامت معنوی و توحیدگرایی و عبودیت را دچار مخاطره نکند و پیش شرط طراحی الگوریتم‌ها و منطق کارکردی آنها به‌گونه‌ای باشد که حریت انسان و توجه انسان به خدا را به مخاطره نیاندازد. یافته‌های متأخر در مطالعات سلامت معنوی نشان می‌دهد، یکی از مهم‌ترین عوامل ارتقای سلامت معنوی،

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-06]

تنظیم‌پذیری مستمر رفتارهای معناگرا در زندگی روزمره است. پژوهش‌های حوزه سلامت رفتاری نشان می‌دهد اعمال معنوی، زمانی بیشترین اثر را بر آرامش درونی، خودکنترلی اخلاقی و کاهش اضطراب دارند که به‌صورت منظم و با تواتر متناسب فرد تکرار شوند (۱۲). از این منظر، الگوریتم‌ها به‌طور عینی نقش واسط تنظیم‌کننده‌ای را ایفا می‌کنند که امکان بازگشت مکرر و غیرگسسته ذهن و رفتار انسان به ساحت معنا را فراهم می‌سازد و این امری است که مستقیماً با مفهوم صِحّه به‌مثابه رهایی تدریجی از آشفتگی درونی مرتبط است. فناوری‌های دیجیتال از طریق قابلیت‌های الگوریتمی خود این تنظیم‌پذیری را ممکن می‌کنند. مطالعات تجربی نشان می‌دهد که سامانه‌های تطبیقی که محتوای معنوی، تأملی یا عبادی را بر اساس وضعیت روانی، الگوهای رفتاری و زمان‌بندی فرد تنظیم می‌کنند، منجر به افزایش معنادار شاخص‌های سلامت معنوی از جمله احساس اتصال به امر متعالی، نظم درونی و رضایت می‌شوند (۱۳). این اثر به‌سبب هم‌نوا شدن مداوم معنا با جریان زندگی رخ می‌دهد که در ادبیات سلامت، به‌عنوان یکی از سازوکارهای کلیدی پایداری سلامت معنوی شناخته می‌شود.

۲. **کمال‌گرایی و توانش متمایل به بی‌نهایت**: فناوری‌های نو، به دلیل ظرفیت بهره‌وری متمایل به بی‌نهایت (۱۴) و به جهت قابلیت انطباق با آرمان‌های ذهنی و قلبی انسان، می‌توانند خالق پیوندهای عمیق بین خواست الهی و معنوی انسان باشند و به تحقق آن کمک کنند. فناوری، با حذف محدودیت‌های مکانی و زمانی، افق تجربه معنوی را گسترش می‌دهد و امکان مشارکت انسان در فرآیندهای یادگیری و خودسازی مداوم را فراهم می‌سازد. این توانشِ متمایل به بی‌نهایت، به‌مثابه مسیر تدریجی تعالی درونی، یکی از سازوکارهای اثبات‌شده ارتقای سلامت معنوی در مطالعات سلامت‌محور معاصر است. پژوهش‌های سلامت معنوی نشان می‌دهد که تجربه «رشد مداوم»، «تعالی شخصی» و «حرکت به‌سوی افق‌های بازتر معنا» یکی از مؤلفه‌های اصلی صِحّه معنوی است که ارتباط مستقیمی با بهزیستی معنوی و کاهش فرسودگی روانی دارد (۱۵). فناوری‌های نوین، به‌ویژه در محیط‌های یادگیری، حمایت اجتماعی و خودپایش دیجیتال، امکان تجربه این تعالی تدریجی را فراهم می‌کنند. مطالعات تجربی نشان داده‌اند که دسترسی مداوم به منابع دانشی، معنوی و اخلاقی، احساس «رشد نامحدود» و امید وجودی را در افراد تقویت می‌کند (۱۶). در حوزه پزشکی، این گرایش به رشد مستمر با کاهش افسردگی و تقویت معنا در زندگی همراه بوده است (۱۲).

۳. **فضای مجازی و هوش مصنوعی ظرفیت دوگانه‌ای برای خلق ارزش‌های والا و افول انسان**: تحقیقات اجتماعی و سلامت نشان می‌دهد که تجربه معنا و سلامت معنوی، عمیقاً با «ارتباط با دیگران» پیوند دارد. فضای مجازی و هوش مصنوعی، از طریق گسترش شبکه‌های همدلی، حمایت اجتماعی و کنش‌های خیرخواهانه دیجیتال، می‌توانند این پیوند را تقویت کنند. مطالعات در حوزه سلامت عمومی نشان داده است که مشارکت در جوامع برخط معنوی و اخلاق‌محور، احساس تعلق، معنا و آرامش وجودی را افزایش می‌دهد (۱۷). همچنین پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد که هوش مصنوعی در خدمات حمایتی، مراقبت‌های روانی و معنوی، می‌تواند نقش مکمل در کاهش تنهایی، اضطراب و بحران‌های وجودی ایفا کند (۱۸). این ظرفیت، مستقیماً با ارتقای شاخص‌های سلامت معنوی مرتبط است. در مقابل، ادبیات سلامت نشان می‌دهد که همین فضا، در صورت فقدان جهت‌دهی ارزشی، می‌تواند منجر به فرسایش معنا شود (۱۹)، لذا از منظر سلامت معنوی، این قابلیت طراحی و مداخله آگاهانه است که فناوری را به ابزار تقویت صِحّه یا افول انسانی بدل می‌کند.

۴. **فناوری‌های جدید موجب قطعیت نظام‌مند برای عمل صالح**: یافته‌های معاصر در علوم اجتماعی و سلامت نشان می‌دهد که رفتارهای اخلاقی و خیرخواهانه زمانی به پیامدهای پایدار روانی و معنوی منجر می‌شوند که از حالت انتخاب‌های ناپایدار فردی خارج شده و در قالب سازه‌های ساختاری قابل پیش‌بینی نهادینه گردند. فناوری‌های دیجیتال از طریق سازوکارهایی چون پیش‌فرض‌های سیستمی، شفاف‌سازی پیامدها، بازخورد بلادرنگ و قابلیت ردیابی کنش‌ها، احتمال انجام و تداوم رفتارهای اجتماعی را به‌طور معنادار افزایش می‌دهند (۲۰، ۲۱). مطالعات نشان می‌دهد وقتی کنش‌های خیر مانند کمک‌رسانی، بخشش، رعایت انصاف و مسئولیت اجتماعی در بسترهای فناورانه به‌صورت رویه‌های استانداردشده طراحی می‌شوند، به الگوهای باثبات کنش تبدیل می‌شوند (۱۹).

نتیجه‌گیری

دوفضایی شدن سلامت معنوی و فناورهای فرهنگی جدید

سلامت معنوی را نمی‌توان صرفاً امری درونی، ذهنی یا وابسته به نیت فردی دانست؛ بلکه بایستی آن را نتیجه برهم‌کنش میان فطرت توحیدگرا و معناجوی انسان، الگوهای پایدار کنش و ساختارهایی دانست که در زیست روزمره قرار دارند و تحت تأثیر تحولات اجتماعی و فناوری‌های مرتبط با فرهنگ و زندگی قرار دارند. لذا، مفهوم صِحّه ناظر به وضعیتی است که در آن، انسان ضمن رهایی از اختلال و آشفتگی باطنی، قادر به سامان دادن کنش‌های منظم، قابل اتکا و هم‌سو با خیر است. پیوند این تلقی از صِحّه با جهان فناوری‌های نوین، زمانی روشن می‌شود که فناوری به عنوان سازوکار سازمان‌دهنده هدفمندی، فراگیری و قطعیت رفتاری فهم شود و یک زیست بوم جدید زندگی دوفضایی را خلق کند.

فناورهای فرهنگی جدید، ماهیت الگوریتمی انسانی دارند و می‌توانند

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-06]

تقویت‌کننده سلامت معنوی و تخریب‌کننده فراگیر و نظام‌مند سلامت معنوی انسان باشند. اهمیت فناوری های جدید در این امر مهم است که آنها دیگر صرفاً یک ابزار در کنار سایر ابزارهای فرهنگی نیستند و تبدیل به یک زیست بوم بزرگ زندگی شده‌اند که علم و دانش، تفریحات، گذران اوقات فراغت، روابط بین فردی و روابط فرد با جمع، روابط سیستمی و ماتریسی و همچنین تجارت و کسب و کار و همه امور مرتبط با زندگی را به موازات جهان فیزیکی ظرفیت‌سازی کرده‌اند. فناوری‌های جدید با ماهیت انعطاف‌پذیر، رقومی و الگوریتمی خود، امکان هم‌نشینی مستمر معنا با جریان زندگی را فراهم می‌کنند. این ویژگی‌ها باعث می‌شوند رفتارهای معناگرا به‌صورت تدریجی، تنظیم‌پذیر و متناسب با شرایط فردی، امکان تثبیت یابند. از سوی دیگر، افق گشوده و متمایل به بی‌نهایتِ فناوری‌های معاصر، با گرایش فطری انسان به کمال و فراروی هم‌نواست و می‌تواند احساس معنا، امید و جهت‌مندی را تقویت کند که در ادبیات سلامت معنوی، یکی از مؤلفه‌های اساسی تعادل درونی و آرامش به‌شمار می‌آید.

بااین‌حال، نقطه کانونی این هم‌نشینی در این قابلیتِ فناوری نهفته است که عمل صالح را از سطح انتخاب‌های ناپایدار فردی به سطح نظم رفتاریِ پایدار ارتقا دهد. فناوری‌های جدید از طریق استانداردسازی رویه‌ها، ایجاد شفافیت، امکان پیگیری و پیش‌بینی‌پذیر کردن کنش‌ها، نوعی قطعیت نظام‌مند پدید می‌آورند که در آن، خیر به‌عنوان بخشی از سازه عادی زندگی تحقق می‌یابد. این گذار به ثبات رفتاری، همان نقطه‌ای است که صِحّه به‌معنای سلامت باطنی و استقرار اخلاقی را شکل می‌دهد.

لذا سلامت معنوی امروز در صورت‌بندی آگاهانه سازوکارهای فناورانه در خدمت زندگی موحدانه و عمل صالح تحقق می‌یابد. فناوری‌های فرهنگی جدید، اگر در نسبت با فطرت، کمال‌جویی متعالی و نظم اخلاقی الهی فهم شوند، می‌توانند آرامش درونی، انسجام وجودی و کنش خیرخواهانه را در قالب مؤلفه‌های تثبیت‌شده زیست انسانی محقق سازند. در عین حال همانطور که انسان قابلیت خیر و شر دارد و خداوند قدرت انتخاب‌گری حق‌گرایانه و باطل‌گرا را در مسیر او تعبیه کرده است، فناورهای جدید که تقلیدی است از ظرفیت‌های انسان، موضوع خیر و شر است و به هیچ وجه نمی‌توان صرفاً به خیر آن تکیه کرد، چرا که قابلیت شر نظام‌مند نیز در آن وجود دارد. این امر یک بشارت و یک هشدار به انسان امروز است که از این فناوری برای نظامند کردن حق و نظامند کردن خیر و هدایت استفاده کند. یک وجه مهم این فناوری به فراگیری و جهانی بودن آن برمی‌گردد که شرایط را برای خیربزرگ و شر بزرگ فراهم می‌کند.

منابع

1. Ameli SR. Globalization Studies: Dual Spatializations and Dual Globalizations. Tehran: SAMT Publishers; 2011. [In Persian]
2. Shaykh Saduq (Ibn Babawayh) AJM. Al-Khisal. 10th ed. Edited by Ghafari AA. Qom: Society of Seminary Teachers of Qom; 2024. [In Persian]
3. Sayyid Radi MBH. Nahj al-Balaghah. Qom: Muʾassasat Nashr al-Islami; 400 A.H.
4. Allport GW, Ross JM. Personal religious orientation and prejudice. J Pers Soc Psychol 1967 Apr; 5(4): 432-43.
5. Koenig HG, King DE, Carson VB. Handbook of religion and health. 2nd ed. New York: Oxford University Press; 2012.
6. Ibn Faris AAH. Maqayis al-Lughah. Vol 3. Qom: Markaz al-Nashr – Maktab al-Iʿlam al-Islami; 1400 AH.
7. Mohammadi Gilani M. Sharh Munajat Sha‘baniyyah [Commentary on the Sha‘baniyyah Supplication]. Vol 1. Mashhad: Islamic Research Foundation of Astan Quds Razavi; 2004.
8. Majlisi MB. Bihar al-Anwar: A Comprehensive Collection of the Traditions of the Pure Imams. Vol 68. Beirut: Al-Wafa Foundation for Printing and Publishing; 1983.
9. Tamimi Amidi AW. Ghurar al-Hikam wa Durar al-Kalim. Vol 1. Qom: Dar al-Kitab al-Islami; 1400 AH.
10. Shirazi MAB. Uyun al-Hikam wa al-Mawaiz. Vol 1. Qom: Dar al-Hadith; 1997. [In Persian]
11. Lindholm C. Culture and Identity: History, Theory, and Practice of Psychological Anthropology. Translated by M. Salasi. Tehran: Nashr-e Sales; 2015. [In Persian]
12. Park CL, Annunziato LMA. Meaning-making perspective on resilience. In: The Routledge International Handbook of Psychosocial Resilience. London: Routledge; 2025. p. 184–198.
13. Rashid NAA, Rakapi NHM, Johari J, Ludin SM. A systematic review on exploring the need for spiritual care in the perioperative phase among patients. Malaysian Journal of Qualitative Research 2025; 11(1).
14. Ameli SR, Haji Jafari M. Digital Economy. Tehran: SAMT Publishers; 2020. [In Persian]
15. Reed PG. Theory of self-transcendence. In: Middle range theory for nursing. 3rd ed. New York: Springer; 2008. p. 105–129.
16. Van Cappellen P, Toth-Gauthier M, Saroglou V, Fredrickson BL. Religion and well-being: The mediating role of positive emotions. J Happiness Stud 2016; 17(2):485–505.
17. Holt-Lunstad J, Robles TF, Sbarra DA. Advancing social connection as a public health priority in the United States. Am Psychol 2017 Sep; 72(6): 517-530.
18. Kumar D, Uchoi E. Using artificial intelligence for spiritual well-being: Conceptualizing predictive models. J Spiritual Ment Health 2025; 1–29.
19. VanderWeele TJ. Religion and health: A synthesis. In: Spirituality and religion within the culture of medicine. New York: Oxford University Press; 2017. p. 357–401.
20. Thaler RH, Sunstein CR. Nudge. New York: Penguin Books; 2009.
21. Milkman KL, Patel MS, Gandhi L, Graci HN, Gromet DM, Ho H, et al. A megastudy of text-based nudges encouraging patients to get vaccinated at an upcoming doctor's appointment. Proc Natl Acad Sci U S A 2021 May 18; 118(20): e2101165118.

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-06]

Opinion

The Dual-Spacization of Spiritual Health: The Relationship between Sihha Culture, Spiritual Health, and New Cultural Technologies

Seyyed Saied Reza Ameli[1*]

1. ⁎**Corresponding Author:** Professor of Department of Communication, Faculty of Social Sciences & Department of Global Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran, ssameli@ut.ac.ir

Abstract

Spiritual health, as a fundamental dimension of health, plays a vital role in fostering inner peace, psychological balance, and individual coherence. Spiritual health is both a subjective, internal state and a phenomenon with objective, external manifestations. With the emergence of new technologies—which are not merely cultural tools but have created a cultural ecosystem—this environment serves as a potential vehicle for both spirituality and goodness, while simultaneously possessing the capacity to become an ecosystem of vice and aberration. In Islamic thought, this form of health is not merely a mental or psychological state; rather, it is the result of the human bond with Allah, divine values, righteous deeds, and constructive, benevolence-centered interaction with others. Spiritual health, by strengthening servitude (*Ubudiyyah*), rationality, and transcendent moral virtues, facilitates the realization of *Sihha* (Soundness)—defined here as freedom from internal turmoil and the ordering of individual and social behaviors. With the advent of new technologies, human existence and patterns of individual and collective life have entered a new level that possesses the capacity to both strengthen and threaten spiritual health. Digital and algorithmic technologies, characterized by flexibility, infinite growth capacity, and the ability to continuously regulate behaviors, can serve as tools for consolidating meaning-oriented actions, enhancing the sense of connection to the Transcendent, and strengthening moral order. Conversely, the lack of value-based orientation in these spaces can lead to the decline of meaning, the hollowing out of life, and consequently, the weakening of spiritual health. If new technologies are conditioned upon conscious design and utilization, they provide the groundwork for creating opportunities for spiritual growth and individual transcendence. The nexus between human nature (*Fitrat*), divine values, and cultural technologies constitutes the axis for realizing *Sihha*, and the intelligent utilization of technological capacities can consolidate spiritual health and righteous action in human beings.

Keywords: Spiritual Health, Spirituality, Technology

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-06]

Please cite this article as:
Ameli SSR. The Dual-Spacization of Spiritual Health: The Relationship between Sihha Culture, Spiritual Health, and New Cultural Technologies. Iran J Cult Health Promot 2025; 9(3): 252-257.

Copyright: © Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License